A black and white illustration of a man in a prison cell, looking down at a document he is holding. The cell has barbed wire on the walls. The background is a maze-like structure.

У ПАСТЦІ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: СИСТЕМНІ ПЕРЕШКОДИ ДЛЯ ПОСТТРАЖДАЛИХ ВІД НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ

РІЧНИЙ АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ
ОСОБАМ, НЕЗАКОННО ПОЗБАВЛЕНИМ ОСОБИСТОЇ
СВОБОДИ, ТА ЇХНІМ РОДИЧАМ У 2025 РОЦІ

EUROPEAN
ENDOWMENT FOR
DEMOCRACY

**У ПАСТЦІ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ:
СИСТЕМНІ ПЕРЕШКОДИ
ДЛЯ ПОСТТРАЖДАЛИХ ВІД
НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ
ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ**

РІЧНИЙ АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ
ОСОБАМ, НЕЗАКОННО ПОЗБАВЛЕНИМ ОСОБИСТОЇ
СВОБОДИ, ТА ЇХНІМ РОДИЧАМ У 2025 РОЦІ

Цей звіт підготовлений за підтримки European Endowment for Democracy (EED). Його зміст не обов'язково відображає офіційну позицію EED. Інформація та погляди, викладені в цьому звіті, є предметом виключної відповідальності ГО "Об'єднання родичів політ'язнів Кремля".

НАД ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАЦЮВАЛИ:

Сергій Мельникович, координатор досліджень та аналітики, юрист з прав людини, автор звіту.

Людмила Шумкова, юристка служби правничої допомоги.

Ігор Котелянець, керівник проєкту, менеджер з адвокації, голова ГО «Об'єднання родичів політ'язнів Кремля».

Ольга Макаревич — дизайн та верстка.

Будь-яке використання матеріалів цього огляду дозволяється лише за умови посилання на ГО «Об'єднання родичів політ'язнів Кремля».

КОНТАКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ:

✉ Email: info@relativespp.org

📘 <https://www.facebook.com/relativespp>

🌐 www.relativespp.org

ЗМІСТ

Резюме _____	5
Методологічна рамка надання правничої допомоги ОРПК _____	6
Профіль отримувачів правничої допомоги _____	10
Проблематика звернень до правничої служби ОРПК: структура запитів та системні бар'єри _____	14
Висновки _____	20
Рекомендаційна довідка особам, які були незаконно позбавлені особистої свободи внаслідок російської агресії, та родичам таких осіб _____	21
Рекомендації органам державної влади та органам місцевого самоврядування щодо посилення доступу до правничої допомоги для постраждалих від незаконного позбавлення особистої свободи _____	24
Інституційна та проєктна підтримка служби правничої допомоги ОРПК _____	31

РЕЗЮМЕ

Упродовж 2025 року правнича служба ГО «Об'єднання родичів політ'язнів Кремля» продовжила системну роботу із надання безоплатної правничої допомоги особам, які постраждали від незаконного позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії Російської Федерації, а також членам їхніх сімей. Звітний період засвідчив подальше зростання потреби у спеціалізованому юридичному супроводі, що пов'язано як із тривалістю міжнародного збройного конфлікту, так і з накопиченням правових наслідків для постраждалих після звільнення або під час пошуку зниклих осіб.

За звітний період було надано 562 правничі консультації та супроводи, з яких 145 — безпосередньо постраждалим особам, а 417 — членам їхніх родин, що підтверджує визначальну роль сімей у процесі захисту прав осіб, які перебувають у незаконному утриманні або були звільнені. Водночас 385 осіб звернулися по допомогу вперше, тоді як 177 осіб потребували повторного супроводу, що свідчить про довготривалий характер таких справ і необхідність постійної правничої підтримки на різних етапах.

Найбільша кількість звернень стосувалася встановлення факту позбавлення особистої свободи, пошуку місцезнаходження осіб, підготовки заяв до державних органів, а також отримання доступу до соціального захисту та державної грошової допомоги. Окрему частину становили складні індивідуальні звернення, пов'язані з міжнародними механізмами захисту, документуванням воєнних

злочинів та відновленням прав осіб після звільнення поза межами офіційних процедур.

Проведений аналіз підтвердив, що головними бар'єрами для постраждалих залишаються складність адміністративних процедур, недостатня координація між державними органами, відсутність єдиного механізму супроводу та обмежена доступність зрозумілої інформації щодо реалізації та відновлення прав. Значна кількість повторних звернень свідчить про те, що навіть після отримання первинної консультації заявники часто змушені повторно звертатися через зміну обставин справи або неефективність наявних процедур.

Структура звернень також показала, що необхідність у правничій допомозі у цій сфері виходить за межі формального консультування. Вона охоплює підготовку процесуальних документів, взаємодію з державними інституціями, супровід у кримінальних провадженнях, підтримку у зверненнях до міжнародних механізмів та захист соціально-економічних прав постраждалих. Саме комплексний підхід дозволяє забезпечити не лише юридичний супровід, а й сприяти відновленню довіри постраждалих до механізмів захисту.

Звіт підтверджує необхідність подальшого вдосконалення державної політики у сфері захисту осіб, незаконно позбавлених особистої свободи, зокрема шляхом спрощення відновних процедур, розширення доступу до правничої допомоги, розвитку міжвідомчої координації та впровадження людиноцентричних підходів до підтримки постраждалих і членів їхніх родин.

МЕТОДОЛОГІЧНА РАМКА НАДАННЯ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ ОРПК

Громадська організація «Об'єднання родичів політв'язнів Кремля» (надалі — ОРПК, Об'єднання) була зареєстрована у 2017 році з метою захисту громадян України, незаконно позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії РФ, а також надання системної підтримки їхнім родинам. Діяльність Об'єднання спрямована не лише на реагування на індивідуальні запити, а й на досягнення довгострокових системних змін у сфері захисту прав постраждалих.

Одним із ключових напрямів роботи ОРПК є надання безоплатної правничої допомоги, що охоплює як первинні консультації, так і комплексний юридичний супровід постраждалих. Практика роботи протягом 2025 року свідчить, що запити бенефіціарів мають переважно багаторівневий характер і стосуються встановлення факту позбавлення особистої свободи, доступу до державних механізмів підтримки, взаємодії з органами влади, а також реалізації права на репарації, передусім отримання доступу до компенсацій та реабілітації. Відповідно, правнича допомога включає підготовку заяв і звернень, формування індивідуальних алгоритмів дій, супровід у комунікації з державними органами, а також консультування щодо міжнародних механізмів захисту, зокрема отримання проміжних репарацій та подання заяв до міжнародних реєстрів збитків.

Паралельно Об'єднання здійснює системну діяльність із документування воєнних злочинів і злочинів проти людяності, вчинених на тимчасово окупованих територіях України. Цей напрям має подвійне значення: з одного боку, він сприяє фіксації доказової бази для подальшого притягнення винних до відповідальності, з іншого — посилює адвокаційні зусилля на національному та міжнародному рівнях, актуалізуючи проблему незаконного позбавлення особистої свободи громадян України.

Необхідність такої діяльності зумовлена масштабом проблеми. За даними Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, станом на 01.02.2026 до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, внесено відомості про понад 90 тис. осіб (як військовослужбовців, так і цивільних, у тому числі дітей), розшук яких триває¹. Водночас реальні цифри можуть бути суттєво вищими, оскільки окупаційні структури приховують факт утримання осіб, не допускають міжнародні інституції та не повідомляють про їхнє місце перебування. Значна частина звільнених осіб до моменту обміну вважалися зниклими безвісти, що свідчить про системну непрозорість з боку держави-агресора та ускладнює доступ до правового захисту. Також лише протягом 2025 року до Міністерства розвитку громад та терито-

---

¹Відповідно до листа МВС № 134/29/302026 від 24.02.2026 (2353741) на запит ОРПК.

рій України надійшло 4757 звернень із заявами про встановлення факту позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України та 385 звернень із заявами про визнання особи членом сім'ї таких осіб².

Водночас відсутність повної та достовірної інформації щодо кількості утримуваних осіб створює ситуацію правової невизначеності та ускладнює планування державної політики у сфері їхнього захисту й реінтеграції.

Умови утримання осіб у місцях несвободи на тимчасово окупованих територіях та в РФ характеризуються системними порушеннями прав людини, включно з катуваннями, психологічним тиском і примусовими зізнаннями³. Після звільнення постраждалі стикаються з комплексом правових і соціальних викликів: від відновлення документів і доступу до соціальних гарантій до проходження медичної та психологічної реабілітації⁴. У цьому контексті правнича допомога набуває критичного значення як інструмент відновлення прав і соціальної інтеграції.

Аналітична база цього звіту сформована на основі звернень до правничої служби Об'єднання у період з січня 2025 року по грудень 2025 року. У фокусі аналізу — кількість і характер звернень, а також профіль заявників і їхні потреби. Основни-

ми отримувачами допомоги є особи, які були незаконно позбавлені особистої свободи, та члени їхніх родин, які стикаються з труднощами у встановленні відповідного статусу, отриманні соціальних виплат і реалізації своїх прав. Юридична команда забезпечує як консультаційний супровід, так і практичну допомогу у підготовці документів і веденні справ.

Інституційна спроможність Об'єднання забезпечується внутрішніми стандартами надання правничої допомоги. Зокрема, діяльність регулюється затвердженими стандартами та процедурами, які визначають принципи, етапи та вимоги до якості юридичних послуг. Це дозволяє уніфікувати підходи до роботи із заявниками та забезпечити належний рівень професійності та ефективності наданої допомоги.

Оцінка ефективності правничої допомоги здійснюється, зокрема, через механізм зворотного зв'язку. За результатами внутрішнього моніторингу якості правничої допомоги у 2025 році було проаналізовано 101 анкету зворотного зв'язку, отриману від осіб, які зверталися до правничої служби Об'єднання після отримання консультацій. Оцінювання охоплювало як кількісні показники, так і якісні коментарі заявників, що дозволило комплексно проаналізувати не лише формальний рівень задоволеності, а й

---

²Відповідно до листа Мінрозвитку 2526/7/10-26 від 30.01.2026 на запит ОРПК.

³Детальніше — у звіті ОРПК «Людське обличчя незаконного позбавлення особистої свободи: Огляд документування воєнних злочинів РФ проти цивільних осіб у 2025 році», який доступний за [посиланням](#).

⁴Детальніше про аспекти реабілітації — у звіті ОРПК «Після незаконного позбавлення свободи: шлях до відновлення», який доступний за [посиланням](#).

практичну ефективність наданої підтримки. Абсолютна більшість респондентів відзначили, що отримана консультація була для них корисною, а загальний рівень позитивного сприйняття послуг становив орієнтовно 95–98 %. Понад 90 % опитаних оцінили консультації на 5 балів із 5 можливих, тоді як оцінки нижче 4 балів мали поодинокий характер. Середній показник оцінки якості правничої допомоги становив близько 4,8–5,0 бала, що свідчить про стабільно високий рівень професійності, доступності та практичної цінності консультацій.

Отримані результати підтверджують, що індивідуальний супровід, орієнтований на конкретні потреби заявників, залишається одним із ключових чинників ефективності правничої підтримки для осіб, які постраждали від незаконного позбавлення особистої свободи, та членів їхніх родин. Водночас результати свідчать про наявність низки зовнішніх і внутрішніх факторів, які можуть впливати на досягнення кінцевого результату. Серед зовнішніх чинників заявники найчастіше відзначали інституційну неефективність окремих державних органів, тривалі строки розгляду звернень, змінність процедур та складність їх практичної реалізації. Водночас практика надання правничої допомоги демонструє, що ефективність захисту прав значною мірою залежить і від рівня залученості самих заявників у процес реалізації наданих рекомендацій. У частині випадків після отримання консультації заявники не здійснювали подальших необхідних дій, не подавали підготовлені документи або відмовлялися від проходження передбачених законодавством процедур. Також

фіксувалися випадки подання неповних або некоректно оформлених заяв, що ускладнювало ухвалення позитивного рішення. При цьому повторне звернення, доопрацювання документів або надання додаткових доказів у низці випадків дозволяли досягти необхідного результату, зокрема, встановлення факту позбавлення особистої свободи. Це свідчить про те, що результативність правничої допомоги значною мірою залежить не лише від якості юридичного супроводу, а й від готовності заявників до послідовної реалізації правових механізмів захисту.

Аналіз зворотного зв'язку також виявляє тенденцію до повторних звернень, що обумовлено динамікою нормативно-правового середовища та появою нових обставин у справах заявників. Це підтверджує, що правнича допомога у цій сфері має довготривалий і процесуальний характер, а не обмежується одноразовими консультаціями.

Ключовою особливістю підходу Об'єднання в наданні правничої допомоги є людиноцентричність, жертвоорієнтованість, вразливоцентричність та комплексність. Правнича допомога виходить за межі формального консультування і включає індивідуалізований супровід, врахування життєвих обставин заявників та їхньої вразливості. Практика показує, що ефективно вирішення проблем постраждалих потребує поєднання юридичних інструментів із соціальною, інформаційною та адвокаційною підтримкою.

Фахівці організації працюють у моделі повного циклу: від первинного звернення до супроводу спра-

ви на різних рівнях, включно з національними та міжнародними механізмами захисту. Додатково забезпечується координація з іншими правозахисними організаціями, що дозволяє розширити спектр доступних інструментів захисту.

Важливим елементом є дотримання етичних стандартів, зокрема принципів конфіденційності, прозорості та недопущення конфлікту інтересів. Комунікація з отримувачами послуг здійснюється доступною мовою, що забезпечує належне розуміння правових процедур навіть для осіб без спеціальної підготовки.

Таким чином, правнича допомога, яку надає Об'єднання, виконує подвійну функцію: з одного боку, вона спрямована на вирішення конкретних юридичних проблем заявників, з іншого — виступає інструментом відновлення справедливості, документування порушень прав людини та формування підґрунтя для подальшого притягнення винних до відповідальності. Комплексний підхід до підтримки постраждалих сприяє їхній реінтеграції, відновленню прав та посиленню системи захисту на національному й міжнародному рівнях.

ПРОФІЛЬ ОТРИМУВАЧІВ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

Упродовж звітнього періоду 2025 року правничою службою Об'єднання було надано загалом 562 консультації, що суттєво перевищує показники попереднього періоду та свідчить про зростання як потреби у правничій допомозі, так і рівня довіри до організації. Зазначений масив звернень дозволяє сформулювати репрезентативний профіль отримувачів допомоги, а також виявити ключові поведінкові та структурні патерни у доступі до правового захисту.

Аналіз категорій заявників демонструє чітку домінують родин постраждалих як основних суб'єктів звернень. Із загальної кількості консультацій 417 було надано членам родин осіб, незаконно позбавлених особистої свободи, тоді як 145 консультацій отримали безпосередньо звільнені з незаконного позбавлення особистої свободи. Така диспропорція є показовою і відображає об'єктивну неможливість значної частини постраждалих самостійно реалізовувати своє право на правничу допомогу — зокрема через перебування в місцях несвободи, обмеження комунікації або складні посттравматичні стани після звільнення. Відтак саме родини виконують функцію первинного представництва інтересів, виступаючи ключовими заявниками у взаємодії з правозахисною інфраструктурою.

Структура звернень за ознакою первинності вказує на поєднання двох тенденцій — постійного притоку нових заявників та формування довготривалих кейсів. Зокрема, 385 осіб звернулися по допомогу вперше, тоді як 177 осіб — повтор-

но. Частка повторних звернень (понад 30 %) свідчить про те, що правничу допомогу у справах, пов'язаних із незаконним позбавленням особистої свободи, має процесуальний і тривалий характер. Як правило, первинне звернення пов'язане з базовими питаннями — встановленням факту позбавлення свободи або пошуком особи, тоді як повторні звернення відображають наступні етапи: оформлення соціальної допомоги, оскарження рішень, отримання компенсацій або взаємодію з міжнародними механізмами. Таким чином, формується стійка модель «каскадного звернення», коли одна справа супроводжується серією юридичних дій у часі.

Гендерний розподіл отримувачів допомоги демонструє суттєву перевагу жінок: 357 жінок та 202 чоловіків. Цей показник є системним і корелює із загальною структурою соціальної ролі у кризових ситуаціях — саме жінки, найчастіше дружини, матері або доньки постраждалих, беруть на себе відповідальність за пошук, документування та захист прав своїх близьких. Водночас чоловіки як категорія заявників представлені меншою мірою, що пов'язано як із їхнім перебуванням у зоні бойових дій, мобілізації або в ув'язненні, так і з нижчим рівнем звернення по правову допомогу.

Вікова структура отримувачів допомоги дозволяє окреслити найбільш активні соціальні групи. Переважну більшість становлять особи віком 35–60 років (348 осіб), що відповідає категорії соціально та економічно активного населення,

яке має достатній ресурс для ініціювання правових процесів і водночас несе відповідальність за членів сім'ї. Значну частку також становлять особи віком 18–35 років (156 осіб), що свідчить про поступове зростання залученості молодшої вікової групи до правозахисної активності. Натомість особи віком 60+ (33 особи) представлені найменше, що може вказувати на бар'єри доступу до правничої допомоги — зокрема, цифрову нерівність, складність процедур або обмежений доступ до інформації.

Географічний розподіл заявників відображає як наслідки збройного конфлікту, так і специфіку внутрішнього переміщення населення. Найбільша кількість звернень зафіксована від осіб, які перебувають за кордоном — 112 випадків. Це підкреслює масштаб вимушеної міграції та водночас свідчить про зростаючу потребу в дистанційних формах правничої допомоги, адаптованих до транскордонного контексту. Серед регіонів України найбільш представленими є Київська область (91 звернення), що частково пояснюється концентрацією внутрішньо переміщених осіб і доступністю правозахисної інфраструктури, а також прифронтові та деокуповані регіони — Херсонська (40), Запорізька (36) та Харківська (31) області. Це прямо корелює з інтенсивністю порушень прав людини на цих територіях.

Інші регіони представлені значно меншою кількістю звернень (Львівська — 8, Донецька та Одеська — по 5, Чернігівська та Миколаївська — по 4, АР Крим — 3, Черкаська — 2, Івано-Франківська — 1), що може свідчити як про нижчий

рівень доступу до правничої допомоги, так і про недостатню поінформованість про можливості її отримання. Okремо слід відзначити, що частина заявників відмовилася зазначити місце перебування з міркувань безпеки. Це є важливим індикатором рівня ризиків, з якими стикаються постраждалі, особливо у випадках, коли їхні родичі залишаються на тимчасово окупованих територіях або в місцях несвободи.

Загалом, аналіз профілю отримувачів правничої допомоги дозволяє виокремити кілька ключових тенденцій. По-перше, відбувається зростання кількості звернень і ускладнення їхнього характеру, що свідчить про поглиблення системних проблем у доступі до правового захисту. По-друге, родини постраждалих залишаються основними агентами взаємодії з правозахисними інституціями. По-третє, спостерігається чітка потреба у довготривалому супроводі, що трансформує правничу допомогу з разової послуги в процесну підтримку. По-четверте, географічна та соціально-демографічна структура заявників вказує на необхідність подальшої адаптації форматів допомоги — зокрема, розвитку дистанційних сервісів, спрощення процедур і підвищення доступності для вразливих груп.

Таким чином, сформований профіль отримувачів правничої допомоги не лише відображає поточний стан потреб постраждалих, а й окреслює напрями для подальшого вдосконалення як правозахисної діяльності Об'єднання, так і державної політики у сфері захисту осіб, незаконно позбавлених особистої свободи.

Статистика звернень до служби правничої допомоги ОРПК у 2025 році

Усього консультацій

562

наданих правничою службою ОРПК
за результатами 2025 року

Кому надано консультації

- Родинам осіб, позбавлених свободи
417 · 74%
- безпосередньо особам, звільненим з незаконного ув'язнення
145 · 26%

Первинні vs повторні звернення

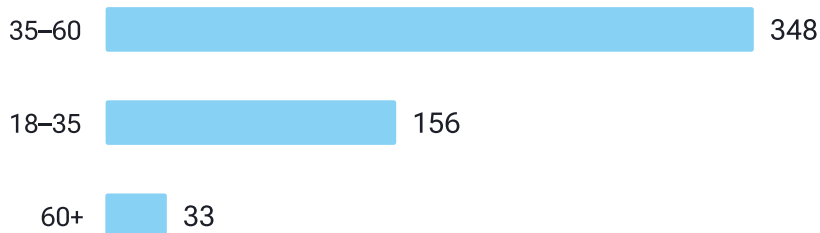
- Первинні
385 · 69%
- Повторні
177 · 31%

Стать

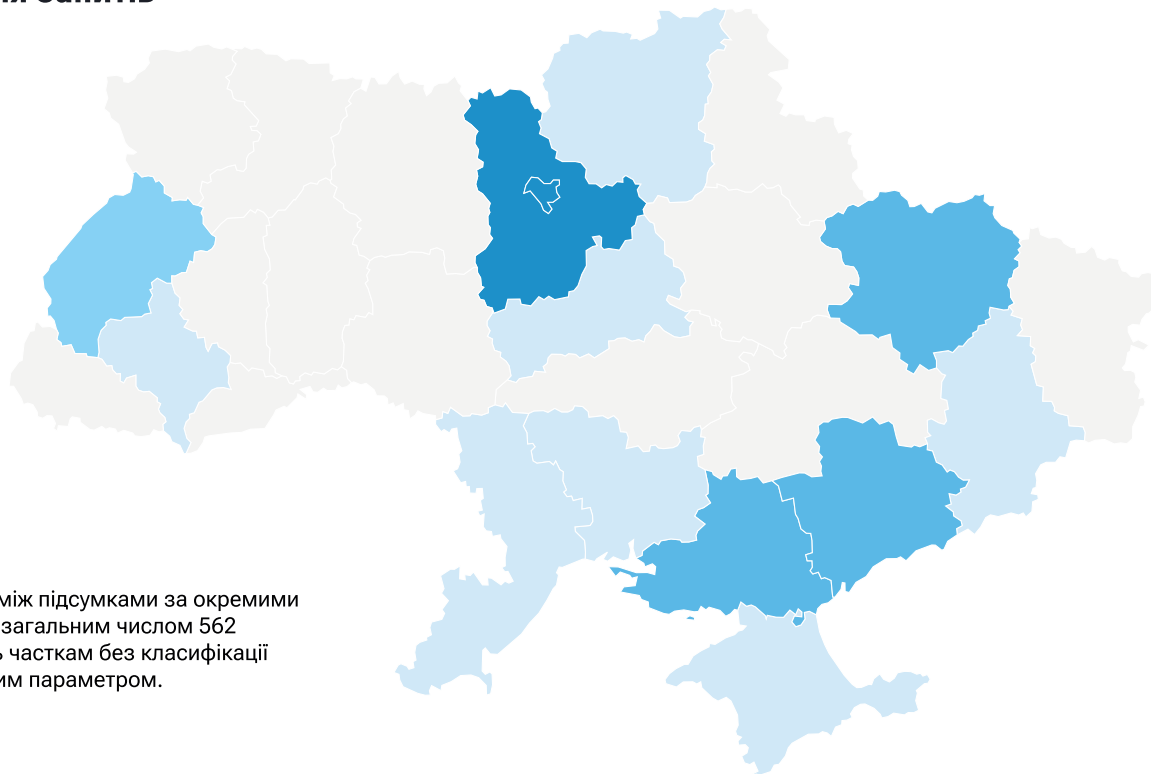

- Жінки
357 · 64%
- Чоловіки
202 · 36%

Вік

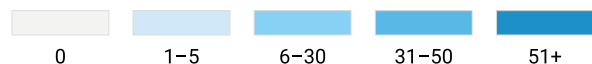

Географія запитів

Розбіжності між підсумками за окремими вимірами та загальним числом 562 відповідають часткам без класифікації за відповідним параметром.

Інтенсивність кольору

В Україні (за регіонами)

Київська обл. та м. Київ	91
Херсонська обл.	40
Запорізька обл.	36
Харківська обл.	31
Львівська обл.	8
Донецька обл.	5
Одеська обл.	5
Чернігівська обл.	4
Миколаївська обл.	4
АР Крим	3
Черкаська обл.	2
Івано-Франківська обл.	1

За кордоном

112

Не ідентифіковано

~217

Відмовились зазначати

3

ПРОБЛЕМАТИКА ЗВЕРНЕНЬ ДО ПРАВНИЧОЇ СЛУЖБИ ОРПК: СТРУКТУРА ЗАПИТІВ ТА СИСТЕМНІ БАР'ЄРИ

Аналіз змісту звернень до правничої служби Об'єднання у 2025 році дозволяє не лише класифікувати типові юридичні потреби постраждалих та їхніх родин, а й виявити глибинні структурні проблеми у функціонуванні національної системи захисту. Загалом, зафіксована структура звернень відображає складну, багаторівневу природу правових викликів, що виникають у зв'язку з незаконним позбавленням особистої свободи в умовах збройного конфлікту.

Найбільш поширеною категорією звернень у 2025 році залишається встановлення факту позбавлення особистої свободи — 121 випадок. Це свідчить про те, що саме доступ до базового правового статусу є ключовим «вхідним бар'єром» для подальшої реалізації прав постраждалих. Без офіційного встановлення такого факту особа або її родина фактично позбавлені можливості скористатися державними механізмами підтримки, включно з отриманням грошової допомоги, соціальних гарантій та доступом до реабілітаційних програм. Висока частка таких звернень також вказує на складність самої процедури, зокрема щодо збору доказової бази, взаємодії з міжвідомчими комісіями та неоднозначності адміністративних практик.

Другу за масштабом групу формують звернення, пов'язані з підготовкою процесуальних документів — написання заяв та листів щодо не-

законного позбавлення особистої свободи (74 випадки), а також пошук місцезнаходження зниклих або викрадених осіб (74 випадки). У сукупності ці категорії відображають критичний дефіцит доступної та зрозумілої інформації щодо алгоритмів дій у кризових ситуаціях. Заявники часто не володіють базовими знаннями про те, до яких органів слід звертатися, у якій формі подавати документи та як координувати паралельні процеси — кримінальне провадження, адміністративні процедури та міжнародні звернення. Це зумовлює високу залежність від правничого супроводу навіть у відносно стандартних ситуаціях.

Додатковим системним бар'єром у цьому аспекті залишається недостатній рівень обміну інформацією між державними органами та інституціями, залученими до процедури встановлення факту позбавлення особистої свободи. Попри те, що до складу Комісії входять представники окремих органів сектору безпеки та оборони, а також Національного інформаційного бюро, чинна процедура фактично покладає на заявників обов'язок самостійно збирати та подавати інформацію, яка вже перебуває у розпорядженні держави. На практиці це означає необхідність окремого звернення до силових структур, НІБ та інших органів із запитом щодо наявної інформації про постраждалу особу. Такий підхід суттєво ускладнює процедуру, призводить до втрати

часу та створює додаткове адміністративне навантаження для родин, які вже перебувають у кризовому стані.

Практика також демонструє випадки, коли Комісія відмовляє у встановленні факту позбавлення особистої свободи через несвоєчасну передачу інформації між державними органами або відсутність окремих підтверджень на момент розгляду заяви. Окремі труднощі виникають і у взаємодії з міжнародними організаціями. Законодавство передбачає можливість використання підтверджень міжнародних гуманітарних організацій, зокрема Міжнародного комітету Червоного Хреста, однак на практиці інформація в українських державних реєстрах та дані міжнародних структур не завжди синхронізуються вчасно. У результаті трапляються ситуації, коли українські органи вже володіють інформацією про місце утримання особи, але відповідне підтвердження МКЧХ ще відсутнє, або навпаки. Водночас чинна процедура вимагає подання таких підтверджень разом із заявою, що створює додаткові ризики затягування розгляду або ухвалення негативного рішення з формальних підстав.

Окремий блок звернень стосується доступу до державних механізмів підтримки. Зокрема, 24 випадки пов'язані з отриманням державної грошової допомоги, а також 10 — з отриманням витягів із відповідних реєстрів. Попри наявність нормативної бази, практика її реалізації демонструє значні труднощі: складність процедур, необхідність подання великої кількості документів, затримки у розгляді заяв та відсутність уніфікованих підходів у різних органах. У результаті

навіть після формального встановлення статусу постраждалих стикаються з додатковими бар'єрами у реалізації своїх прав.

Водночас, основною проблемою є не складність самої процедури отримання витягів, а недостатня поінформованість постраждалих та членів їхніх родин щодо необхідності таких дій і практичного значення відповідних документів. Зокрема, після встановлення факту позбавлення особистої свободи особа має отримати витяг з Єдиного реєстру осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України. Аналогічно, після подання інформації про насильницьке зникнення члена сім'ї на тимчасово окупованій території можливо отримати витяг з реєстру оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора, який у подальшому може використовуватися як підтвердження факту перебування особи в ув'язненні для отримання щорічної державної допомоги. Таким чином, у більшості випадків труднощі виникають не через адміністративні бар'єри, а через відсутність доступної інформації щодо алгоритмів реалізації вже наявних прав і механізмів підтримки.

Значну частину звернень становлять питання, пов'язані з кримінально-правовим захистом та процесуальним статусом потерпілих. Зокрема, зафіксовано 10 випадків підготовки клопотань і заяв до слідчих органів, де заявник виступає у статусі потерпілої особи. Це вказує на необхідність супроводу не лише в адміністративних, а й у кримінальних провадженнях, які часто є складними, тривалими та потребують активної участі

заявника для забезпечення ефективного розслідування.

Водночас окремих сегмент звернень пов'язаний із питаннями звільнення (обміну). Зокрема, 14 звернень стосувалися підготовки документів до українських державних інституцій щодо включення осіб до списків на обмін, ще 8 — безпосередньо питань включення до таких списків. Це демонструє високий рівень очікувань родин щодо можливості впливу на процеси обміну, які, однак, залишаються значною мірою непрозорими та залежними від політичних і дипломатичних факторів. Відсутність чітких критеріїв і процедур комунікації з боку держави формує додаткову напругу та невизначеність для заявників.

Особливу категорію становлять звернення, пов'язані з транскордонним виміром захисту прав. Так, 15 випадків стосувалися підготовки звернень до силових відомств РФ з метою пошуку зниклих або викрадених осіб на тимчасово окупованих територіях. Сам факт таких звернень свідчить про відсутність ефективних міжнародних механізмів доступу до інформації про утримуваних осіб, що змушує родини вдаватися до складних і часто малоефективних каналів комунікації.

Низка звернень відображає специфічні правові ситуації, що виникають унаслідок нестандартних обставин. Зокрема, 5 випадків стосувалися дій осіб, які звільнилися з незаконного ув'язнення поза офіційними процедурами обміну, 4 — питань мобілізації осіб зі встановленим фактом позбавлення свободи, 3 — подання заяв до Між-

народного реєстру збитків для України. Поодинокі звернення також стосувалися фіксації воєнних злочинів (1 випадок) та визначення статусу особи, постраждалої від торгівлі людьми (1 випадок). Хоча кількісно ці категорії є незначними, вони демонструють широту правових викликів і необхідність гнучких, індивідуалізованих підходів до їх вирішення.

Найбільш показовою є категорія «інше», яка охоплює 194 звернення — фактично третину всіх запитів. Її зміст є надзвичайно різноманітним і включає як процедурні питання (реєстрація в особистому кабінеті Координаційного штабу, отримання витягів, підготовка звернень до органів влади), так і складні кейси, пов'язані з міжнародними механізмами (звернення до робочих груп ООН, взаємодія з дипломатичними установами, питання повернення осіб після звільнення). Значна частина цих звернень стосується індивідуалізованих ситуацій, що не підпадають під стандартні алгоритми, що, у свою чергу, свідчить про фрагментованість наявних проблем та відсутність універсальних рішень для постраждалих.

Зокрема, постраждалі безпосередньо описували проблеми та бар'єри, з якими постійно стикалися, таким чином:

“Ми з перших днів після викрадення мого чоловіка співпрацюємо з правозахисними організаціями. Звертались і до інших, шукали саме емпатичних і впертих, які не чекатимуть наших вмовлянь, а діятимуть. Я згодна, що допомоги забагато не буває в юридичних питаннях. Тому прошу, надайте спеціалістам

вашої організації це посилання: там є інформація про проблеми, з якими моя сім'я стикнулася, можливо, в них є досвід, як подолати бюрократію і байдужість відповідних структур в Україні ...”

“Я є цивільною особою, у 2022 році перебував у неволі внаслідок збройної агресії РФ. Поліція зареєструвала справу за 438 ст. Зі мною по справі ще чотири людини проходять разом... В 2024 році я отримав відмову від комісії НІБ з формулюванням “недостатньо доказів”. На даний момент потрібна допомога з доведенням мого статусу...”

“У місті Энергодар Запорізької області спецслужбами РФ була затримана моя рідна сестра... Протягом усього періоду перебування у СІЗО проводять слідчі заходи, слідчі експерименти та продовжують її перебування в неволі. Сестру звинувачують в організації терористичної діяльності, виготовленні вибухівки та у зраді батьківщині...Враховуючи викладені обставини, прошу допомоги у взаємодії з органами державної влади щодо включення її до державних реєстрів України для її звільнення та повернення на контрольовану Україною територію...”

“Звертаюсь до Вас по допомогу в пошуку мого чоловіка. Він був в полоні на ТОТ ..., відпустили його без пояснень, заборонили йому виїжджати, зобов'язали взяти паспорт, працевлаштуватись, та відмічатись деякий час. Він там і знаходився за своїм місцем реєстрації. Постійно був з нами на зв'язку. А

потім знову зник безвісти. На роботу не вийшов. Вдома його немає. Але його телефон періодично буває в мережі, СМС доходять, але додзвонитися неможливо. Його мама намагалася знайти, ходила до поліції, але їй відмовляли постійно, заяву так і не прийняли. Постійно якісь відмовки (то в них світла немає, то йдіть, шукайте по товаришах...). Ми всі надіялися, чекали, можливо, якісь перевірки його забрали (бо там були такі випадки з іншими від 7 днів до 3 місяців). Але тиша, на зв'язок ніхто не виходив. Тому вже сил чекати не має, я знов звернулась до поліції, заяву з матеріалами передадуть до СБУ у справу про викрадення чоловіка... Зараз звертаюся до вас за допомогою, будь ласка, може зараз щось змінилося з 2022 року, й ви зможете якось допомогти...”

“...Так сталося, бо спочатку будинок був знищений, а разом із ним згоріли всі особисті документи, зокрема паспорт, свідоцтво про народження та інші документи, які підтверджують особу. Залишилась лише ксерокопія паспорта, фото РНОКПП з дії...В понеділок був суд на 5 хвилин, де засудили її за загрозу РФ на административное выдворение. В цьому місці вимагають довідку про посвідчення особи на повернення в Україну, щоб її можна було визволити, за такою довідкою піде брат мами у ДМСУ, сподіваюсь довідку зроблять, а далі буду шукати шляхи як її передати...В Дія мама не може зайти, так як згоріли картки приват банку разом з документами, а при спробі відновити доступ потрібно фото с оригіналом паспорта або картою банку, але

збереглася тільки ксерокопія паспорта. Буду дуже вдячний будь-якій допомозі, інформації, юридично, тощо, може щось ще треба дістати або зробити щоб її звідти витягнути, додаю документи що маю...”

Узагальнюючи, структура звернень дозволяє виокремити кілька ключових системних проблем. По-перше, відсутність простого та доступного механізму встановлення правового статусу створює первинний бар'єр для реалізації прав. По-друге, спостерігається фрагментованість державних процедур і відсутність координації між інституціями, що змушує заявників самостійно навігувати складну систему. По-третє, наявна значна залежність від індивідуального правничого супроводу навіть у типових випад-

ках, що свідчить про низький рівень інституційної спроможності державної системи. По-четверте, міжнародний вимір проблеми залишається недостатньо врегульованим, що обмежує можливості ефективного захисту осіб, які перебувають за межами підконтрольної уряду території.

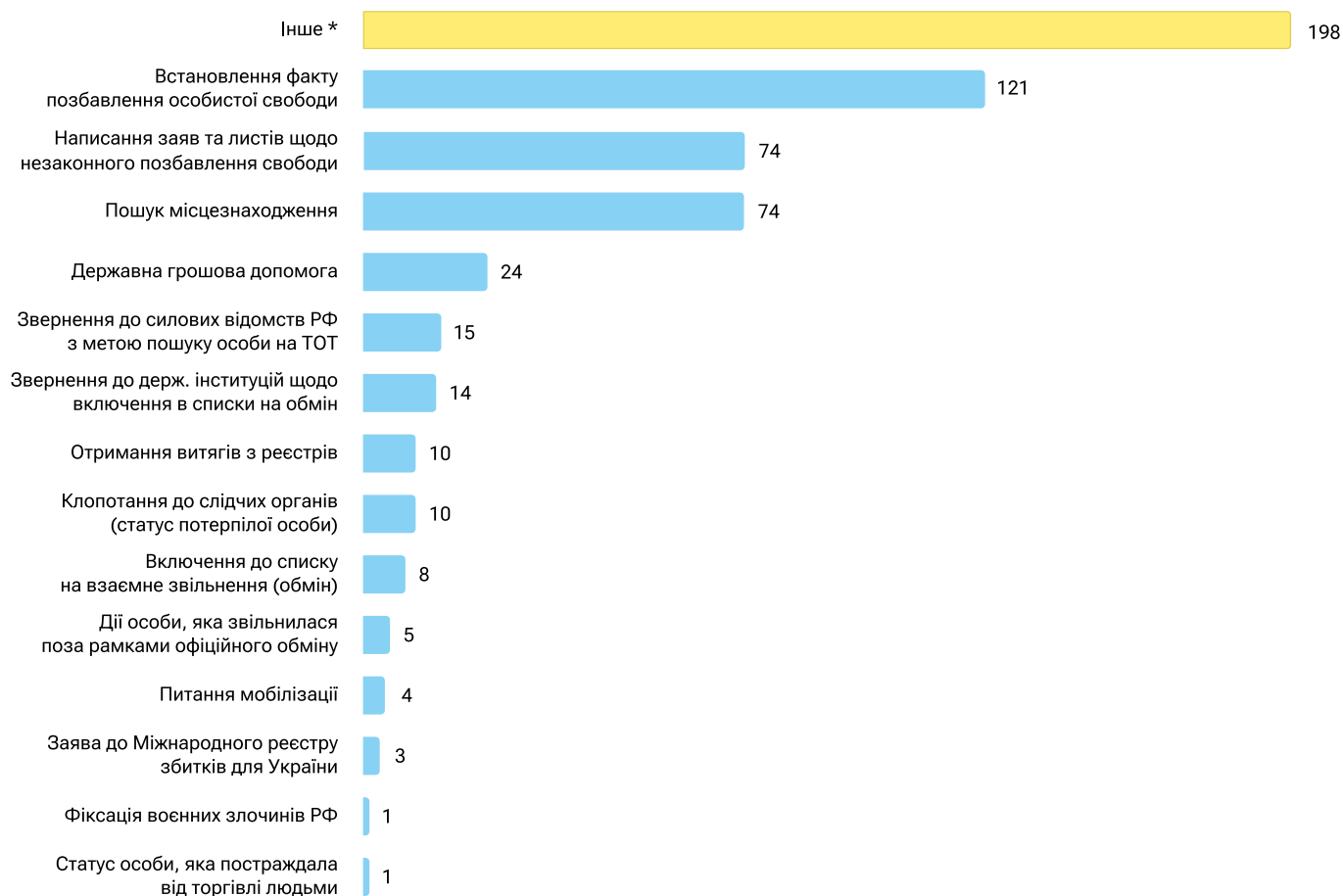
Таким чином, проблематика звернень відображає не лише індивідуальні труднощі заявників, а й системні дисфункції у сфері державної політики щодо осіб, незаконно позбавлених особистої свободи. Їх подолання потребує комплексних рішень, спрямованих на спрощення процедур, підвищення прозорості, посилення міжвідомчої координації та інтеграцію національних і міжнародних механізмів захисту.

Проблематика звернень до правничої служби ОРПК

Усього консультацій

562

■ Тематичні категорії   ■ Інше (різнопланові звернення)

* Категорія «Інше» охоплює як процедурні питання (реєстрація в особистому кабінеті Координаційного штабу, отримання витягів, підготовка звернень до органів влади), так і складні кейси, пов'язані з міжнародними механізмами (звернення до робочих груп ООН, взаємодія з дипломатичними установами, питання повернення осіб після звільнення).

ВИСНОВКИ

Підсумки 2025 року свідчать про те, що проблема незаконного позбавлення особистої свободи внаслідок російської агресії продовжує мати системний характер і супроводжується довготривалими правовими, соціальними та гуманітарними наслідками для постраждалих і їхніх родин. Зростання кількості звернень до правничої служби Об'єднання демонструє не лише масштаб проблеми, а й посилення потреби у фаховому юридичному супроводі в умовах складної та фрагментованої системи державного реагування.

Проведений аналіз підтвердив, що найбільші труднощі виникають на початковому етапі реалізації прав — під час встановлення факту позбавлення особистої свободи, пошуку зниклих осіб та отримання доступу до державних механізмів підтримки. Саме ці етапи формують найбільше навантаження на заявників та створюють додаткові ризики повторної травматизації. Наявність значної кількості повторних звернень свідчить про те, що наявні механізми захисту залишаються недостатньо ефективними без постійного правничого супроводу.

Соціально-демографічний профіль отримувачів допомоги підтверджує, що основний тягар захисту прав постраждалих покладається на членів родин, передусім жінок середнього віку, які виступають головними заявницями у взаємодії з державними органами. Це свідчить про необхідність формування політики підтримки не лише для самих постраждалих, а й для членів їхніх сімей, які фактично виконують функцію довготривалого представництва інтересів близьких.

Водночас практика правничої допомоги засвідчила, що значна частина проблем має не індивідуальний, а структурний характер. Серед основних викликів залишаються відсутність уніфікованих процедур, недостатня міжвідомча координація, нестача доступної інформації, а також обмежена інтеграція національних і міжнародних механізмів захисту. Це свідчить про необхідність переходу від реагування на окремі випадки до формування цілісної державної системи підтримки осіб, які постраждали від незаконного утримання.

Досвід Об'єднання упродовж звітнього періоду підтвердив, що ефективний захист прав цієї категорії осіб можливий лише за умови поєднання індивідуального правничого супроводу, системної адвокації, документування порушень прав людини та послідовної взаємодії з державними інституціями. Саме такий комплексний підхід дозволяє не лише реагувати на поточні запити, а й формувати передумови для довгострокових змін у сфері захисту прав постраждалих.

У подальшій перспективі ключовим завданням залишається посилення державної спроможності забезпечувати своєчасний, доступний та ефективний захист осіб, незаконно позбавлених особистої свободи, а також створення умов для їхнього повноцінного відновлення після пережитого. Реалізація сформульованих у звіті рекомендацій має стати важливим кроком до побудови більш послідовної та людиноцентричної системи захисту прав постраждалих в Україні.

РЕКОМЕНДАЦІЙНА ДОВІДКА ОСОБАМ, ЯКІ БУЛИ НЕЗАКОННО ПОЗБАВЛЕНІ ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ ВНАСЛІДОК РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ, ТА РОДИЧАМ ТАКИХ ОСІБ

Незаконне позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії РФ є грубим порушенням прав людини, яке потребує належного документування, правового супроводу та своєчасного реагування. Особи, які пережили незаконне утримання, а також члени їхніх родин після звільнення або під час пошуку близьких часто стикаються з правовою невизначеністю, складністю процедур та нестачею достовірної інформації щодо механізмів захисту. Практика правничої підтримки свідчить, що ефективність подальшого захисту значною мірою залежить від своєчасності дій і правильності оформлення первинних звернень.

Першочергове значення має збереження всіх документів і матеріалів, які можуть підтвердити факт незаконного позбавлення свободи. До таких матеріалів належать судові рішення, довідки, офіційні відповіді державних органів, медичні документи, свідчення очевидців, фото- та відеоматеріали, листування або інші відомості, що можуть підтвердити обставини утримання. За відсутності офіційних документів важливо самостійно фіксувати всю доступну інформацію про дату, місце, умови утримання та осіб, які можуть підтвердити обставини події. Саме повнота зібраних даних у подальшому може мати вирішальне значення для встановлення правового статусу.

Усі звернення до державних органів доцільно подавати виключно у письмовій формі через офіційні канали зв'язку. Це дозволяє підтвердити факт подання заяви та надалі відстежувати її розгляд. У випадках бездіяльності або формальних відмов рекомендується зберігати копії всіх поданих документів та відповідей, оскільки вони можуть знадобитися для подальшого оскарження або звернення до інших органів.

Встановлення офіційного факту позбавлення особистої свободи є ключовою передумовою для доступу до державної підтримки. Для цього необхідно подати заяву до Комісії з питань встановлення факту позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України та отримати витяг із відповідного державного реєстру. Наявність такого рішення відкриває можливість отримання соціального захисту, грошової допомоги, медичної та психологічної підтримки, а також інших передбачених законом гарантій.

У випадках, коли особа була звільнена самостійно, поза процедурами офіційного обміну, особливо важливо якомога швидше задокументувати факт незаконного утримання. У таких ситуаціях необхідно окремо підтвердити обставини перебування в місці несвободи, оскільки

саме ця категорія справ часто викликає найбільше труднощів під час розгляду державними органами.

Родичам осіб, які залишаються в незаконному утриманні або вважаються зниклими безвісти, рекомендується якнайшвидше подати інформацію до Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими, Національного інформаційного бюро, правоохоронних органів та міжнародних механізмів захисту. Важливо регулярно оновлювати подану інформацію та повідомляти про будь-які нові обставини, які можуть сприяти встановленню місцезнаходження особи.

Для реалізації права на соціальний захист варто своєчасно перевіряти можливість отримання державної грошової допомоги, передбаченої законодавством, а також доступність програм міжнародної підтримки. Практика показує, що багато постраждалих не користуються передбаченими механізмами лише через недостатню поінформованість або складність процедур. У таких випадках правнича консультація дозволяє уникнути помилок і скоротити строки отримання допомоги.

Безоплатну правничу допомогу доцільно отримувати на ранньому етапі. Звернення до профільних правозахисних організацій або адвокатів на початковій стадії справи дозволяє сформулювати правильну правову стратегію, уникнути втрати часу та мінімізувати ризик відмов через процедурні помилки. Це особливо важливо у справах, де одночасно необхідна взаємодія з кількома

державними інституціями або міжнародними структурами.

Якщо обставини справи потребують додаткового міжнародного реагування, доцільно розглядати можливість звернення до міжнародних правозахисних організацій та інституцій. Йдеться, зокрема, про структури Організації Об'єднаних Націй, міжнародні моніторингові місії та інші механізми документування порушень прав людини. Такі механізми мають окремий міжнародний мандат, який відрізняється від функцій національних органів, та можуть сприяти міжнародному документуванню порушень, посиленню уваги до конкретної справи й додатковому міжнародному тиску щодо дотримання прав постраждалих. Правильно підготовлене міжнародне звернення також може стати важливим елементом фіксації порушень у межах міжнародних механізмів відповідальності.

Для осіб, які перебувають за межами України, особливого значення набуває взаємодія з українськими дипломатичними установами. Через консульські установи можливо відновити документи, підтвердити громадянство та отримати базову інформацію щодо подальших правових дій. У таких випадках дистанційний правничий супровід часто є єдиним доступним механізмом захисту.

Окрему увагу необхідно приділяти психологічній підтримці та реабілітації. Наслідки незаконного утримання нерідко мають довготривалий вплив на фізичний і психоемоційний стан особи, тому правовий захист має поєднуватися з доступом

до медичної, психологічної та соціальної допомоги. Відновлення прав постраждалих неможливе без їхньої подальшої соціальної інтеграції. Дотримання цих рекомендацій сприятиме більш ефективному доступу до правничої допомоги,

належному документуванню порушень та посиленню захисту прав осіб, які постраждали внаслідок незаконного позбавлення особистої свободи, а також членів їхніх родин.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ОРГАНАМ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНАМ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЩОДО ПОСИЛЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ ДЛЯ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ

Аналіз звернень, що надійшли до правничої служби Об'єднання упродовж звітнього періоду, свідчить про наявність низки системних прогалин у механізмах державного реагування на випадки незаконного позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії РФ. Попри поступове формування нормативної бази у цій сфері, доступ постраждалих та їхніх родин до правничої допомоги й передбачених законом гарантій залишається ускладненим через складність процедур, недостатню координацію між інституціями та нерівномірну практику застосування законодавства. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває посилення інституційної спроможності органів влади та вдосконалення адміністративних механізмів підтримки.

Першочерговим завданням має стати спрощення для заявників процедури встановлення факту позбавлення особистої свободи. Практика свідчить, що саме цей етап є основним бар'єром для подальшої реалізації прав постраждалих. Доцільним є перегляд чинного порядку розгляду заяв з метою скорочення строків їхнього опрацювання, уніфікації вимог до доказової бази та запровадження більш зрозумілого механізму інформування заявників про перебіг розгляду. Важливим кроком також має стати створення

єдиного інформаційного алгоритму для осіб, які вперше стикаються з необхідністю проходження цієї процедури.

Окремої уваги потребує посилення міжвідомчої координації між державними органами, відповідальними за розшук, документування, соціальний захист та правову підтримку постраждалих. Наразі родини змушені самостійно взаємодіяти з численними інституціями, включаючи правоохоронні органи, Міністерство розвитку громад та територій України, Координаційний штаб, органи соціального захисту та дипломатичні установи. Відсутність єдиного механізму супроводу створює дублювання функцій, суперечливість рішень і додаткове психологічне навантаження на заявників. У цьому контексті доцільним є впровадження принципу «єдиного вікна» для супроводу таких категорій справ.

Суттєвою проблемою також залишається практика ухвалення рішень Комісією без належної комунікації із заявниками щодо причин відмови у встановленні факту позбавлення особистої свободи. У багатьох випадках заявники не отримують достатньо мотивованих роз'яснень щодо того, яких саме доказів або документів бракує для ухвалення позитивного рішення. Це усклад-

нює можливість усунення недоліків та подання повторної заяви, а також посилює відчуття правової невизначеності й недовіри до процедури. Практика правничого супроводу свідчить, що після доопрацювання заяв, уточнення обставин справи або додавання окремих доказів значна частина повторних звернень завершується встановленням відповідного факту. Це вказує на потребу більш прозорої та комунікативної моделі роботи Комісії.

Необхідним є подолання проблеми недостатньої комунікації між Мінрозвитку, іншими профільними міністерствами та заявниками під час проходження адміністративних процедур. Постраждали та члени їхніх родин часто не мають можливості своєчасно отримати інформацію про статус розгляду заяв, причини затримок або подальші необхідні дії. Відсутність належного зворотного зв'язку фактично перекладає функцію інформування на громадські організації та правників, хоча саме державні органи мають забезпечувати доступність і зрозумілість адміністративних процедур.

Необхідним також залишається забезпечення стабільного доступу до безоплатної правничої допомоги. Органам державної влади варто посилити взаємодію з системою безоплатної правової допомоги та профільними громадськими організаціями, які мають практичний досвід супроводу таких справ. Це дозволить забезпечити не лише формальне консультування, а й комплексний супровід постраждалих, включаючи допомогу у підготовці документів, представництво інтересів та супровід у складних міжвідомчих процедурах.

Водночас чинна модель залучення громадських організацій до роботи Комісії гостро потребує вдосконалення. Практика свідчить про недостатню змінюваність представництва громадського сектору, а також відсутність чітко визначених зобов'язань щодо комунікації із заявниками та надання їм системного зворотного зв'язку. У результаті участь громадських організацій у роботі окремих механізмів не завжди трансформується у реальне посилення підтримки постраждалих. Доцільним є розширення участі профільних правозахисних організацій, запровадження більш відкритих підходів до формування складу консультативних органів та визначення чітких стандартів взаємодії із заявниками.

Особливого вдосконалення потребує механізм інформування постраждалих і членів їхніх родин. Значна частина звернень виникає через відсутність доступної інформації про порядок дій, доступні гарантії та компетенцію окремих органів. У зв'язку з цим органам влади доцільно розробити уніфіковані інформаційні матеріали, що міститимуть покрокові алгоритми дій для різних категорій заявників. Такі матеріали мають бути доступними як у цифровому форматі, так і через центри надання адміністративних послуг, соціальні служби та дипломатичні представництва.

Окремий напрям вдосконалення стосується цифровізації процедур. Значна частина заявників перебуває за межами України або у віддалених регіонах, що ускладнює особистий доступ до державних інституцій. У цьому зв'язку необхідним є розширення електронних сервісів для подання заяв, отримання витягів з реєстрів, відстеження

статусу розгляду справ та дистанційної комунікації з уповноваженими органами. Цифрові механізми повинні не замінювати особисту підтримку, а доповнювати її, забезпечуючи доступність для різних категорій постраждалих.

Важливим залишається питання підготовки фахівців, які працюють із цією категорією заявників. Практика показує, що працівники державних установ не завжди володіють спеціалізованими знаннями щодо правового статусу осіб, незаконно позбавлених свободи, та специфіки роботи з людьми, які пережили травматичний досвід. У зв'язку з цим доцільним є проведення регулярного навчання для працівників соціальної сфери, центрів безоплатної правової допомоги, правоохоронних органів та органів місцевого самоврядування щодо стандартів чутливої комунікації та особливостей супроводу таких справ.

Органам місцевого самоврядування рекомендовано активніше інтегрувати питання підтримки постраждалих у місцеві програми соціального захисту. На практиці саме на місцевому рівні особи найчастіше стикаються з питаннями житла, відновлення документів, доступу до медичних послуг та психологічної підтримки. Включення цієї категорії до локальних програм допомоги дозволить зменшити навантаження на центральні органи влади та підвищити доступність послуг для постраждалих.

Не менш важливим є удосконалення механізмів збору та обміну інформацією між державними структурами. Частина звернень пов'язана з тим, що родичі не отримують своєчасної інформації

про хід розшуку або статус справи. Доцільним є запровадження чітких стандартів інформування заявників та визначення відповідальних осіб за супровід комунікації у кожному конкретному випадку. Це сприятиме підвищенню довіри до державних інституцій та зменшенню повторних звернень з однакових питань.

Окремої уваги потребує взаємодія державних органів із міжнародними механізмами захисту прав людини. У багатьох випадках ефективний захист прав постраждалих потребує використання міжнародних інструментів документування та реагування. Тому органам влади варто забезпечити більш системну підтримку заявників у підготовці звернень до міжнародних інституцій та посилити координацію з міжнародними організаціями, які займаються питаннями насильницьких зникнень, незаконного утримання та воєнних злочинів.

Таким чином, підвищення ефективності відновлення прав осіб, які постраждали від незаконного позбавлення особистої свободи, потребує не лише вдосконалення окремих адміністративних процедур, а й формування цілісної державної політики, орієнтованої на потреби, гідність та права людини. Реалізація зазначених рекомендацій сприятиме зміцненню системи захисту постраждалих, підвищенню рівня довіри до державних інституцій та забезпеченню більш ефективного відновлення порушених прав.

З огляду на це, рекомендується:

1. ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ

Розширити коло осіб, на яких поширюється дія Закону 2010-ІХ шляхом прийняття Проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання та реалізації особами, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та їх близькими родичами своїх прав та гарантій №14383 від 14.01.2026.⁵

2. КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

1. **Прийняти за основу рамкову державну програму відновлення, реабілітації та реінтеграції звільнених цивільних, незаконно позбавлених свободи внаслідок збройної агресії проти України на 2026–2030 роки.**
2. **Створити спеціалізований орган виконавчої влади — Державну агенцію з питань цивільних осіб, постраждалих від незаконного позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії Російської Федерації, яка б забезпечувала єдину державну політику у цій сфері. Такий орган міг би здійснювати централізоване ведення обліку постраждалих і зниклих осіб, супровід їхніх родин, координацію заходів зі сприяння звільненню, реалізацію механізмів соціального та правового захисту, передбаче-**

них законодавством, а також забезпечувати комплексний супровід осіб після звільнення, включно з медичною, психологічною та правовою підтримкою. Створення окремої інституції дозволило б усунути фрагментарність існуючого реагування та сформувати постійний державний механізм підтримки цивільних постраждалих.

3. **Запровадити окремий державний (або змішаний — державний з міжнародною участю) фонд підтримки жертв катувань та іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, за аналогією з практиками, застосованими в інших державах та постконфліктних контекстах. Такий фонд має виконувати функцію цільового інструменту фінансування медичної, психологічної та соціальної реабілітації осіб, які зазнали катувань, незалежно від стадії кримінального провадження або завершеності статусних процедур.**
4. **Забезпечити перегляд та уточнення підзаконних процедур, пов'язаних із встановленням факту позбавлення особистої свободи, з метою зниження доказового навантаження на заявників у випадках інкомунікадо-утримання та неофіційних місць несвободи. Доцільно запровадити більш чіткі, уніфіковані критерії оцінки матеріалів і обов'язкові стандарти мотивування рішень Комісії.⁶**

---

⁵Верховна Рада України, Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання та реалізації особами, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та їх близькими родичами своїх прав та гарантій, <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/59476>.

⁶Такі критерії та настанови рекомендується імплементувати з експертного аналітичного огляду ГО «Об'єднання родичів політ'язнів Кремля» щодо практики Комісії та процедур встановлення факту позбавлення особистої свободи URL: <https://www.relativespp.org/analytic/analitychnyy-zvit-ge>.

5. Посилити міжвідомчу координацію у реалізації Порядку постізоляційних та реінтеграційних заходів шляхом визначення відповідального органу за загальну маршрутизацію допомоги та моніторинг її безперервності.

3. МІНІСТЕРСТВУ ЗАКОРДОННИХ СПРАВ УКРАЇНИ:

1. Активізувати дипломатичні зусилля щодо запровадження механізму держави-покровительки.

Доцільно ініціювати переговори з нейтральними державами щодо можливості виконання ними функцій держави-покровительки стосовно громадян України, незаконно утримуваних державою-агресором. Одночасно необхідно посилити міжнародний дипломатичний тиск з метою забезпечення згоди держави утримання на застосування цього механізму відповідно до положень Женевських конвенцій.

2. Посилити співпрацю з Міжнародним комітетом Червоного Хреста.

У випадках, коли механізм держави-покровительки залишається недоступним, МКЧХ може виконувати окремі захисні функції. У зв'язку з цим важливо розширити взаємодію з організацією для забезпечення регулярного доступу її представників до місць утримання громадян України, моніторингу умов їхнього перебування та фіксації порушень міжнародного гуманітарного права.

4. МІНІСТЕРСТВУ РОЗВИТКУ ГРОМАД ТА ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ:

1. Ініціювати розширення кола осіб, які мають право на реабілітаційну підтримку.

Необхідно вдосконалити нормативне регулювання таким чином, щоб право на медичну, психологічну та соціальну реабілітацію мали не лише звільнені особи, а й члени їхніх родин, які також зазнають тривалих наслідків незаконного позбавлення свободи близької людини.

2. Запровадити принцип "єдиного вікна" для постраждалих.

Доцільно створити централізований механізм, через який постраждала особа або член її родини могли б отримати правничу, соціальну, психологічну та адміністративну допомогу без необхідності звернення до численних установ. Це дозволить зменшити бюрократичне навантаження та підвищити ефективність супроводу.

3. Удосконалити процедуру встановлення факту позбавлення особистої свободи.

Необхідно забезпечити чіткість критеріїв, однакову практику розгляду заяв та доступне інформування заявників щодо необхідних документів, строків розгляду і порядку ухвалення рішень Комісією. Доцільно вдосконалити практику розгляду заяв шляхом забезпечення прозорості, прогнозованості та чутливості до специфіки пережитого незаконного утримання, зокрема у випадках катувань і психологічної травми. Необхідно

розробити внутрішні методичні рекомендації щодо оцінки різних типів доказів та роботи з неповними або непрямими матеріалами.⁷

4. Посилити соціальні гарантії для членів сімей потерпілих.

Доцільно переглянути перелік пільг для родин постраждалих, передбачивши додаткові механізми підтримки, зокрема можливість отримання житлових субсидій та адресної допомоги на період незаконного утримання члена сім'ї.

5. МІНІСТЕРСТВУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ ТА НСЗУ:

1. Забезпечити доступ до комплексної медичної та психологічної допомоги.

Необхідно створити дієвий механізм надання медичної, психіатричної, психологічної та реабілітаційної допомоги особам, які пережили незаконне утримання, з урахуванням наслідків катувань, тривалої ізоляції та інших форм жорстокого поводження.

2. Розробити спеціалізовані програми лікування та реабілітації осіб, звільнених з місць незаконного утримання. Такі програми мають охоплювати лікування хронічних захворювань і ускладнень, зокрема серцево-судинних та ниркових патологій, наслідків тривалого голодування (анорексія, критичний дефіцит ваги), а також стоматологічної шкоди.

3. Забезпечити розроблення та впровадження цільових навчальних програм для лікарів первинної ланки (сімейних лікарів, терапевтів), які виконують функцію первинної маршрутизації пацієнтів у системі охорони здоров'я, щодо особливостей медичних потреб звільнених цивільних осіб, які пережили незаконне позбавлення особистої свободи.

4. Передбачити підготовку спеціалізованих фахівців для проведення стабілізаційних програм супроводу звільнених цивільних за моделлю, наближеною до чинних програм декомпресії та постізоляційної підтримки військовослужбовців, з адаптацією до специфіки досвіду позбавлення особистої свободи цивільних осіб.

5. Запровадити систему професійної верифікації приватних фахівців у сфері психічного здоров'я, які можуть працювати з наслідками катувань та інкомунікадо-утримання, з подальшим формуванням механізму перенаправлення до них осіб після завершення державних програм у разі потреби в довготривалій терапевтичній роботі, а також створити організаційні та фінансові умови для їхнього залучення.

6. Забезпечити інституційну координацію та чіткі протоколи маршрутизації між державним і недержавним секторами з метою надання безперервної, міждисциплінарної психосоціальної підтримки, що враховує можливу

---

⁷Такі критерії та настанови рекомендується імплементувати з експертного аналітичного огляду ГО «Об'єднання родичів політ'язнів Кремля» щодо практики Комісії та процедур встановлення факту позбавлення особистої свободи URL: <https://www.relativespp.org/analytic/analytichnyy-zvit-ge>.

тривалу потребу у супроводі.

7. Розробити та впровадити програми психосоціальної підтримки родин звільнених цивільних, включно з заходами, спрямованими на відновлення сімейної взаємодії та попередження вторинної травматизації.

6. МІНІСТЕРСТВУ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ТА ОРГАНАМ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ:

1. Інтегрувати осіб, звільнених з незаконного утримання, у систему кейс-менеджменту соціальних послуг як окрему вразливу категорію з гарантованим доступом до індивідуальної оцінки потреб та супроводу. Забезпечити практичну узгодженість між статусними гарантіями Закону №2010-IX та реальною інфраструктурою соціальних послуг на рівні громад.
2. Передбачити місцеві програми підтримки постраждалих.
Рекомендується включити осіб, які пережили незаконне позбавлення свободи, та їхні

родини до місцевих програм соціального захисту, зокрема в частині матеріальної підтримки, доступу до медичних послуг та соціального супроводу.

3. Сприяти формуванню фондів тимчасового житла.

Органам місцевої влади доцільно передбачити можливість тимчасового розміщення звільнених осіб, які після повернення не мають безпечного місця проживання або потребують невідкладної адаптації після звільнення.

4. Забезпечити доступність послуг на місцевому рівні.

Необхідно посилити координацію між соціальними службами, медичними установами та центрами безоплатної правової допомоги для забезпечення оперативного реагування на потреби постраждалих без додаткових адміністративних бар'єрів.

ІНСТИТУЦІЙНА ТА ПРОЄКТНА ПІДТРИМКА СЛУЖБИ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ ОРПК

Надання правничих консультацій упродовж 2025 року стало можливим завдяки інституційній та проектній підтримці міжнародних і національних партнерів, співпраця з якими забезпечила безперервність правничого супроводу постраждалих та членів їхніх родин. У межах підтримки, наданої People in Need, було забезпечено 178 консультацій, спрямованих передусім на первинну правову допомогу та індивідуальний супровід заявників. За підтримки Фонду Східна Європа було надано 169 консультацій, що охоплювали питання соціального захисту, документування порушень та доступу до державних ме-

ханізмів підтримки. Найбільший обсяг допомоги — 215 консультацій — був реалізований за підтримки ICAP Єднання, що дозволило розширити доступ до правничої допомоги для заявників із різних регіонів України та тих, хто перебуває за кордоном. Сукупно ця партнерська підтримка створила фінансові та організаційні передумови для надання всіх 562 правничих консультацій, підтвердивши важливість сталого донорського залучення для забезпечення системної підтримки осіб, постраждалих від незаконного позбавлення особистої свободи.

✉ info@relativespp.org

🌐 <https://www.relativespp.org>

f <https://www.facebook.com/relativespp>